

Als zandhagedis en levendbarende hagedis vlakbij elkaar voorkomen

Op sommige monitoringroutes worden zowel zandhagedissen als levendbarende hagedissen geteld. Deze situatie komt op 57 trajecten voor: op Terschelling, in Drenthe, in Twente, de Achterhoek, op de Veluwe, in Utrecht, het Gooi en in Limburg. De twee hagedissoorten hebben ieder een eigen voorkeurbiotop; zo houdt de zandhagedis van warm en droog, terwijl de levendbarende vochtiger omgeving prefereert. Meestal zijn die voorkeuren in het veld goed terug te vinden. Maar niet altijd. Daarover gaan de hier volgende observaties van Wim de Wild, die in de provincie Utrecht met beide soorten te maken heeft, en van Ronald de Boer, die voorbeelden geeft van de Veluwe. Voor iedereen met de twee soorten op zijn/haar route is dit relevante informatie uit het veld, maar misschien is het bij jou weer anders. Graag reacties aan de auteurs of redactie.

Wim de Wild over situatie in Utrecht

Eind juni trof ik op landgoed Heidestein te Zeist een flink zandhagedisvrouwtje aan die zonder pardon een kanaaltje invluchtte en een veilig heenkomen zocht aan de overkant van het water. Langs het kanaaltje gaat het terrein vrij steil omhoog naar de droge heide met zand. Dit is op het zuiden gericht en hier zonnen veel zandhagedissen. Langs de vochtige delen van het terrein verwacht ik levendbarende hagedissen maar tot nu toe heb ik ook daar alleen zandhagedissen gezien.

veel zandhagedissen op Heidestein

In het voorjaar, bij mooi weer, 'struikelde' ik op sommige plekken bijna over de zandhagedissen. Maar bij erg warm of langdurig zonnig weer zijn er minder. Het tijdstip van de dag en het seizoen luistert wel nauw: op warme dagen zijn de meeste vóór 11 uur actief, als je daarna telt vind je ze wel, maar minder. Later op de middag zie je ze dan soms weer in mooie aantallen. Waarom er op Heidestein zoveel zandhagedissen zijn? Dat lijkt mij door de biotoop: veel mooie structuurrijke struikheide, veel reliëf (heuveltjes en taluds), open stukjes zand. Ook leven er veel insecten. Een gedeelte van Heidestein is vergrast; daar zijn dan ook minder zandhagedissen, alhoewel ik regelmatig dieren vind in de pollen pijpenstro. Opvallend is ook dat de meeste hagedissen pal langs een druk

wandelpad leven en zich daar kennelijk goed weten te handhaven. Heidestein wordt begrast door een flinke kudde heideschape die echter geen voorkeur lijken te hebben voor het meest heuvelachtige/zanderige gedeelte, waar niet zo veel gras is. Daar zie ik namelijk weinig schape maar wel veel hagedissen.

veel levendbarende hagedissen in bossen Doorn

In de Kaapse Bossen bij Doorn was de situatie andersom: zeer veel levendbarende hagedissen en maar een paar zandhagedissen (en regelmatig hazelwormen) op een heel geschikte zandhagedisplek, namelijk: een schuine, droge zonbeschenen wal naast hakhoutbosje en zandpad met structuurrijke struikheide en open plekjes. Op die lokatie heb ik nooit een zandhagedis gezien. De overige plekjes bij Doorn voldoen wel meer aan het typische biotoop van de levendbarende hagedis, zoals struikjes in het bos en een vochtig heideveldje met veel hoog gras.

Ginkelduin & De Krakeling

Bij het Ginkelduin bij Leersum, een lokatie die hier en daar met zand en hoge pollen struikheide zeer geschikt lijkt voor de zandhagedis, en waar geen begrazing plaatsvindt(!), heb ik de laatste jaren 'slechts' levendbarende hagedissen aangetroffen.

Bij de heirand van De Krakeling van

*Een hagedis ligt in de zon.
Hij hoort een jongen praten.
Die zegt: „Dat is een wonderbeest,
het kan zijn staart loslaten.“*

Utrechts Landschap en de nabijgelegen heideveldjes/bospaden met heidevegetatie van Boswachterij Austerlitz bevinden zich juist weer veel zandhagedissen maar niet veel levendbarende.

de één of de ander - concurrentie?

Uit mijn veldervaring kan ik niet goed wijs worden. Vaak lijkt het erop dat de ene soort de ander uitsluit vooral omdat de typische biotopen voor de beide soorten in het gebied aanwezig zijn. Misschien wordt de levendbarende hagedis in Heidestein weggeconcentreerd door de hoge dichtheden van de zandhagedis? Een gedeelte van het terrein lijkt hoe dan ook een goed biotoop voor de levendbarende hagedis.

levendbarende hagedis gevoelig voor grazers?

Een andere mogelijke verklaring (echt een gok): zijn levendbarende hagedissen gevoeliger voor grazers dan zandhagedissen? Op het Leersumse veld vind ik meer levendbarende hagedissen langs de struktuurrijke paden waar niet veel gegraasd wordt, dan bij de kleine struikjes die overblijven na het grazen. In Doorn, waar helemaal geen grazers zijn (behalve reeën), is plaatselijk een hoge dichtheid van de levendbarende hagedis.

Wim de Wild
Couwenhoven 7221
3703 HW Zeist
wim.de.wild.@wanadoo.nl

Zandhagedis versus levendbarende hagedis

Ronald de Boer over situatie op de Veluwe

grote leefgebieden met beide soorten

Groot Heidestein, waar Wim de Wild over praat is een redelijk groot heideveld, echter niet te vergelijken met de uitgestrektheid van bijvoorbeeld de Terletse heide, Rhederheide en het Herikhuizerveld in het Nationaal Park Veluwezoom.

Op deze heel grote heideterreinen komen beide soorten naast elkaar voor, waarbij de levendbarende hagedis een voorkeur lijkt te hebben voor de lager liggende delen en ook vaker in de wat dichtere stuutuurloze heide voorkomt. De zandhagedis heeft hier een voorkeur voor hellingen en randen met oudere heidestruiken met daartussen veel open plekken.

Aan de randen van zandpaden en de overgangen naar bos, waar toch wat meer structuur en relief is vind je de soorten vaak vlak bij elkaar, van concurrentie lijkt dan geen sprake.

beide soorten ook in Stikke Trui

Ook in de Stikke Trui, de voormalige zandafgraving bij het dorp Rheden, vind ik op mijn monitoring route zowel zandhagedis als levendbarende hagedis. Hier wordt de zandhagedis per ronde

over de jaren heen meer gezien dan de levendbarende hagedis (verhouding 3 op 2), dit blijft over de afgelopen 10 jaar redelijk constant.

We hebben hier echter te maken met een redelijk klein gebied, waarbinnen de hagedissen zich gemakkelijk kunnen verplaatsen en gedurende het seizoen altijd wel een optimaal stukje biotoop kunnen vinden.

alleen zandhagedissen

Wel zijn er in het Nationaal Park Veluwezoom een tweetal kleinere heideveldjes waar al jaren alleen maar zandhagedissen worden gevonden. Beide terreinen liggen in het noorden van het Park, een ervan is een zuidwest helling met een verval van ca 50 meter, de andere heide ligt in een omgeving die redelijk vochtig is, vlak bij de bronnen van de Soerense beek.

Op een lezing voor RAVON Gelderland die ik voor een paar jaar terug gaf, zei ik mij hierover te verwonderen. Vooral omdat langs de paden tot vlakbij beide terreinen wel levendbarende hagedissen worden gezien. Henk Strijbosch gaf mij hierop antwoord.

